

УДК 688.72:(069.5:39)J(477/83-25)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.04.821>

ІГРАШКА В ЕТНОГРАФІЧНІЙ ЗБІРЦІ МУЗЕЮ ІМЕНІ ДІДУШИЦЬКИХ

Людмила ГЕРУС

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>

докторка історичних наук, кандидатка мистецтвознавства,
старша наукова співробітниця, завідувачка відділу,
Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: ludmilagerus@gmail.com

Lyudmyla HERUS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>

*Doctor of Sciences in History,
Candidate of Arts (Ph. D), Head of Department,
The Institute of Ethnology of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
Department of Folk Art,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: ludmilagerus@gmail.com*

TOYS IN THE ETHNOGRAPHIC COLLECTION OF THE DIDUSHCHYTSKYI MUSEUM

Колекціонування стало одним з характерних проявів вагомості місії іграшки у культурі й, зокрема, у вихованні та навчанні. Збирання іграшок не лише для продажу або обміну, а й для вирішення фахових завдань — виховних, культурно-інформаційних, педагогічних, формувалося та переростало у професійну діяльність поступово, пройшло шлях від приватних колекцій та тематичних виставок у вже існуючих музеях іншого профілю до створення спеціальних Музеїв іграшки у різних країнах світу. Мета статті — висвітлити передумови появи іграшки у Музеї імені Дідушицьких, яка згодом, у 1940-му році, була передана до Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України (Львів) — далі МЕХП ІН НАН України. Об'єктом дослідження є історичні й культурні передумови формування збірки Музею імені Дідушицьких, а предметом — артефакти цієї збірки.

Джерельну базу склали збірка іграшки МЕХП ІН НАН України, матеріали архіву Інституту народознавства НАН України.

Історичний метод застосовано для з'ясування передумов формування збірки іграшки у Музеї імені Дідушицьких та виявлення впливу на нього суспільно-економічних чинників. Методом мистецтвознавчого аналізу визначено художню цінність пам'яток іграшки зі збірки Музею імені Дідушицьких.

Ключові слова: культура, мистецтво, етнографія, музей, виставка, збірка, іграшка.

Introduction. Collecting has become one of the characteristic manifestations of the importance of toys in culture and, in particular, in education and training. Collecting toys not only for sale or exchange, but also for professional purposes — educational, cultural, informational, and pedagogical — gradually developed and grew into a professional activity, passing through various stages — from private collections and thematic exhibitions in existing museums of other profiles to the creation of special toy museums in different countries around the world.

The purpose of this article is to highlight the preconditions for the appearance of toys in the Didushytskyi Museum, which was later, in 1940, transferred to Museum of Ethnography and Applied Art of the Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv).

The object of the study is the historical and cultural background of the formation of the Didushytskyi Museum collection, and *the subject* is the artefacts of this collection.

The source base consisted of the toy collection of the MEAA EI NAS of Ukraine and materials from the archives of the Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine.

The historical method has been used to determine the preconditions for the formation of the toy collection at the Didushytskyi Museum and to identify the influence of socio-economic factors on it. The artistic value of the toy artefacts from the Didushytskyi Museum collection was determined using *the method of art analysis*.

Keywords: culture, art, ethnography, museum, exhibition, collection, toy.

Вступ. Колекціонування предметів побуту в Європі набуло розвитку з XVI століття та зросло наприкінці XIX століття у зв'язку з посиленням інтересу до народної творчості. Зокрема, іграшки стали предметом серйозної уваги з 1896 року, від часу проведення «Першої німецької виставки прикладного мистецтва» у Дрездені. Колекціонування стало одним з характерних проявів вагомості місії іграшки в культурі й, зокрема, у вихованні та навчанні. Збирання іграшок не лише для продажу або обміну, а й для вирішення фахових завдань — виховних, культурно-інформаційних, педагогічних, формувалося та переростало у професійну діяльність поступово, пройшло шлях від приватних колекцій та тематичних виставок у вже існуючих музеях іншого профілю до створення спеціальних Музеїв іграшки у різних країнах світу.

З того часу приватні особи та музеї почали влаштовувати виставки іграшок і дитячих книг, виставки дитячої творчості, проводити конкурси з метою заохочення до виготовлення іграшок і розвитку іграшко-робних промислів та художньо-промислових шкіл.

Мета статті — висвітлити передумови формування збірки іграшки у Музеї імені Дідушицьких, яка згодом, у 1940-му році, була передана до Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України (Львів) — далі МЕХП ІН НАН України, наголосити на значенні цієї збірки для соціокультурних практик сучасності. *Об'єктом* дослідження є історичні й культурні передумови формування збірки Музею імені Дідушицьких, а *предметом* — артефакти цієї збірки. *Джерельну базу* склали збірка іграшки МЕХП ІН НАН України, матеріали архіву Інституту народознавства НАН України.

Історичний *метод* застосовано для з'ясування обставин формування збірки іграшки у Музеї імені Дідушицьких та виявлення впливу на нього суспільно-економічних чинників, а також особистісних зацікавлень. *Методом мистецтвознавчого аналізу* визначено художню цінність пам'яток іграшки зі збірки Музею імені Дідушицьких.

Основна частина. Іграшка є знаком культури, яскравим виявом декоративно-ужиткового мистецтва, який фіксує актуальні культурні смисли та транслює їх новим поколінням.

Важливе значення для збереження та популяризації традицій іграшки мають музейні колекції, що були започатковані в Україні наприкінці XIX ст. у руслі розвитку етнографії та становленням музеїв.

Активізації колекціонування етнографічних артефактів суттєво сприяли виставки, що прийшли на зміну середньовічним ярмаркам в середині XVIII століття у часі скасування цехового устрою та зародження модерної промисловості. Ці виставки мали на меті насамперед представлення досягнень економіки, а не лише торгівлі: у 1756—1757 роках перша така виставка була влаштована у Лондоні, у 1798 році — у Парижі. Проте до початку XX століття ці виставки на європейському континенті були не лише експозиціями здобутків промисловості, а й мистецтва та нових наповнених модерною архітектурою культурних просторів.

Першою спробою галицьких еліт показати господарський та культурний розвиток краю була Всесвітня виставка 1873 року у Відні. У 1877 році Крайова аграрна і промислова виставка відбулася у Львові.

1880 року Етнографічна виставка була організована й діяла впродовж 15—30 вересня в Коломиї.

Про зацікавлення народною іграшкою, зокрема, виразно свідчить програма підготовки Етнографічної виставки в Тернополі 1887 року, де іграшку зараховано до предметів, які «можуть дати розуміння про естетичний смак і творчість руського народу та ступінь вправності в кожній штудії і її характері» [1]. Такими предметами дуже потрібними для етнографічної виставки, які засвідчують приналежність до «штуки народної» відзначено: «...фігурки людей і звірят, вирізані з дерева або виліплені з глини і випалені...» [1].

У тому ж 1887 році у Кракові відбулася аграрно-промислова виставка, на якій окремо було представлено етнографічний відділ, головним чином, взірцями народного мистецтва з Гуцульщини й Покуття.

Значний вплив на пошвавлення колекціонування та розвиток етнографічного музейництва мала Крайова виставка 1894 року у Львові.

Різномічно репрезентувала здобутки українців та мала резонанс у суспільно-культурному житті Галичини Перша українська хліборобська виставка у Стрию 19—28 вересня 1909 року. У підготовчому зверненні до її організаторів та учасників В. Гнатюк висловив сподівання, що виставка розкриє

Іграшковий посуд. Глина, точення на гончарному колі, ліплення, риткування, полива. МЕХП ІН НАН України

перспективу «нашого (українського) національного етнографічного музею». Серед предметів, бажаних для виставки, етнограф назвав й дитячі забавки [2, с. 1].

Впродовж 21—30 вересня 1912 року тривала Виставка домашнього промислу в Коломиї, яка мала на меті «Дати нашій суспільності можливість оглянути Гуцульщину в її найкращих, типових образах і взорах» [3, с. 1].

Важливу роль у справі популяризації народної іграшки відіграв Міський промисловий музей у Львові, який систематично влаштовував виставки її взірців: «Sztuka dla dziecka» (1903 р.), де експонувались іграшки українських та зарубіжних майстрів; виставка забавок та їхніх проєктів у Німеччині і Чехії (1907 р.), на якій були представлені українські

іграшки; «Für Frau und Kind» (1908 р.), у листопаді — грудні того ж року цю виставку показали у Штутгарті та Карлсруе. У 1905 році іграшку долучили до постійної експозиції Міського промислового музею у Львові [4, с. 80—81].

У розвитку колекціонування етнографічних взірців українського народу та становлення етнографічного музейництва в Україні значною є роль Володимира Дідушицького. Завдяки наполегливості та авторитету В. Дідушицького етнографічні предмети українців, в основному, з Гуцульщини були представлені на виставці 1873 року у Відні. В. Дідушицький очолював організаційний комітет Крайової виставки 1877 року у Львові та був членом організаційного комітету виставки 1887 року у Кракові тощо. В. Дідушицький виступив ініціатором та ідейним настав-

ником проведення виставок 1880 року в Коломиї, 1887 року в Тернополі.

Відомо, що експонати з виставок поповнювали львівські музеї — Музей імені Дідушицьких, Музей Наукового товариства імені Шевченка, Міський промисловий музей у Львові, а також Промисловий музей у Кракові, Етнографічний музей у Варшаві тощо.

У травні 1940 року на основі етнографічної збірки Культурно-історичного музею НТШ був створений Державний етнографічний музей (з 1992 р. — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України), до його фонду поступили колекції з інших музеїв та установ Львова. Зокрема збірку іграшки поповнили надходження у кількості 32 одиниці з Музею імені Дідушицьких. Одночасно з Міського промислового музею надійшли іграшки у кількості 404 одиниць, з Музею Львівського університету — 42 одиниці [5].

Яким чином і коли до Музею імені Дідушицьких надійшли перші й, у тому числі передані до МЕХП ІН НАН України іграшки, нині встановити складно, оскільки відомості про інвентаризацію цих пам'яток поки що не траплялися. Імовірно, що інвентарні книги не збереглися.

Зі Списку експонатів, які поступили до фондів Державного етнографічного музею з інших музеїв і установ у 1940 році, можемо констатувати, що з Музею імені Дідушицьких надійшли іграшки, вироблені з дерева — 12 одиниць, та виготовлені з глини — 20 одиниць. Дерев'яні іграшки: «пташок»; моделі меблів — лавка, столик, крісло, колиска; моделі музичних інструментів — скрипка і бас; «калатавка» (2 од.); візочок (2 од.); «візочок діточий». Типи глиняних іграшок у Списку зазначено більш узагальнено, наприклад, «12 шт. керамічних». Проте, вказано місце походження окремих, а саме, трьох пам'яток глиняної іграшки («три забавки діточі») з села Кулачківці — гончарного центру Покуття [6, с. 655] (тепер — Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Інші типи глиняних іграшок зазначено —

«кошичок діточий», «збанок діточий» (2 од.), «діточа забавка/яблоко», «діточа забавка».

Висновки. У зв'язку з відсутністю в описах відомостей про місце походження іграшок, а також відсутністю на частині цих пам'яток інвентарного номера тих музеїв, з яких вони були передані, їх складно ідентифікувати в тепер існуючій колекції іграшки МЕХП ІН НАН України. Все ж, порівнюючи Список експонатів, які поступили до фондів Державного етнографічного музею з інших музеїв і установ у 1940 році, та записи в Інвентарних книгах МЕХП ІН НАН України з самими пам'ятками іграшок, почасти вдалося визначити, які іграшки надійшли до МЕХП ІН НАН України з Музею імені Дідушицьких. На них збереглися номерні позначення, характерні для пам'яток Музею імені Дідушицьких. Це дрібні глиняні посудини, що вкриті поливою жовтого кольору. Окремі з них оздоблені риткуванням — тонкими прямими або укладеними у вигляді «сосонки» пасками, які оперізують шийку дзбаночків.

1. Програма Етнографічної виставки у Тернополі. *Діло*. 1887. № 49.
2. Гнатюк В. Слово на часі. *Діло*. 1909. № 199.
3. На виставку до Коломиї. *Діло*. 1912. № 208.
4. Герус Л.М. *Українська народна іграшка*. Львів, 2004. 264 с.: іл.
5. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Од. зб. 2.
6. Івашків Г. Гончарство Покуття: осередки, майстри, типологія та художні особливості виробів. *Народознавчі зошити*. 2017. № 3. С. 646—675.

REFERENCES

- (1887). Program of the Ethnographic Exhibition in Ternopil. *Work*, 49 [in Ukrainian].
- Hnatyuk, V. (1909). Word on time. *Work*, 199 [in Ukrainian].
- (1912). To the exhibition in Kolomyia. *Work*, 208 [in Ukrainian].
- Herus, L. (2004). *Ukrainian folk toy*. Lviv [in Ukrainian].
- Archive of the Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine*. F. I. Op. 1. Od. coll. 2 [in Ukrainian].
- Ivashkiv, H. (2017). Pottery from Pokuttia: ceramic centres, authors, typology and artistic peculiarities of the earthenware. *The Ethnology notebooks*, 3, 646—675 [in Ukrainian].